MATARÓ

Sÿnthesis historial d' aquesta ciutat

en relació ab sa major gloria las Santas

patronas y patricias

Juliana y Symphroniana

Verges y Martres

DICTADA PER

Joseph M.ª Pellicer de Dou y Pagés

Llicenciat en Filosofía y Lletras, historiador arqueólech d' Iluro y Ripoll, corresponent de las Reals Academias de l' Historia, Bellas Arts de Sant Ferrand, Bonas lletras de Barcelona, etc.

MATARÓ:

Estampa de H. Abadal, Riera, 48

1902

LA MAJOR GLORIA D' ILURO

Primitiu retaule de las Santas, invariable en tota l' etat medieval. L' inclyt martre Sant Cugat, apòstol de Layetania llur Mestre, ocupa 'l lloch de preferencia. Ellas à cada costat ostentan en una ma la branca de llorer, símbol de victoria, en l' altre la inicial de Jesús y la Creu. Llurs noms, segons l' estil ja corrent en lo seglé V, se llegeixen verticalment á la dreta de quiscún dels tres Martres. La catacumba Priscilla de Roma ofereix un exemple similar. Fan menció del present lo Pare Doménech, l' Iltre. Canonge Matas y lo P. Rius en llurs escrits relatius á las Santas.

MATARÓ

Objecte de sa synthesis historial

Escayense al 27 de Juliol de 1904 lo setzé centenari del espiritual natalici de las benaventuradas Juliana y Symphroniana; previsors compatricis llurs, representats per lo digne President de l' Administració de las Santas, Mossen Pere Agustí y Vilardebó, han resolt oportunament disposar de lluny los medis, pera que las festas de dit centenari sian corresponentas en lo posible á las ínclytas Verges y Martres iluronesas que, desde 'l segle IV de l' Esglesia, la més preuhada gloria de la ciutat constituyeixen.

Un dels medis més aptes pera fer atrayenta l' idea s' ha cregut fora una relació synthética en que 's dongués la flor de las noticias de l' antigua y moderna Mataró ab las Santas relacionadas, noticias qu' ensemps reflecteixin lo resultat satisfactori de las derreras investigacions históricas, y, com no hi ha res freturat que no sia desitjat, lo mateix desitg feu se recordessin *dits* previsors compatricis de l' última obra á Mataró referenta, impulsantlos á dirigirse al autor de la mateixa, tan lo dictamen de la Real Academia de l' Historia, que la declará *d' excel-lent mérit*, com l' equitatiu judici de dos sabis escriptors preberes; amdosos benemérits mataronins, los Reverents Mossen Joseph Fornells y Mossen Joseph Recoder. Considerat lo primer, ab rahó, com lo mellor cronista modern d' aquesta ciutat, axís s' expresa al principi de la biografía del Iltre. Canonge Matas: «*Tot quan se refereix als origens de la moderna Mataró, queda ja ben consignat en la historia per medi de l' obra monumental, que no hi ha molt doná á llum, baix lo nom d'* Iluro, *l' insigne historiaire de la Covadonga Catalana: Ripoll.*» Concretant son judici al octau Estudi d' Iluro, anyadeix lo segón, sabi autor de las

Glorias Teresianas de Catalunya en un article titulat: LLEÓ XIII Y LAS GLORIOSAS VERGES É IMMORTALS MARTRES SANTAS JULIANA Y SYMPHRONIANA: «*Els Estudis profundos y erudits, que ab tan aplauso dels sabis é intel·ligents, com honra de nostra estimada patria ve publicant en nostra mateixa ciutat lo conegut y molt reputat escriptor y erudit antiquari D. Joseph M.ª Pellicer y Pagés, veren á espargir nova y hermosa llum sobre lo fet histórich de l' existencia de nostras inclytas* SANTAS, *de llur conversió á la fé Católica, de llur il·lustre martiri y de la possesió de las venerandas reliquias en nostra grandiosa y magnífica esglesia parroquial de Santa María. Llegím y meditém aquets importants Estudis, donguém á coneixer especialment aquell que 's refereix al establiment del cristianisme en nostra ciutat.*» (Traduit literalment del castellá, *Semanario de Mataró*, any VI, n.º 32).

Accedint gustós, com sempre, y molt agrahit pe'l bon recort en unas circunstancias en que 'l hom saboreja l' amarga veritat del NUBILA SI FUERINT TEMPORA SOLUS ERIS; després d' ordenar mas apuntacions, *moltas de novas y posteriors á la publicació* dels Estudis histórich-arqueológichs sobre ILURO; ja que no resulti una perfecta synthesis dels ma-

teixos, espero no será inútil per are aquest modestísim traball, relacionat ab las invictes martres Juliana y Symphroniana, ab motiu de llur próxim XVI centenari. ¡Que Deu benehiexi los traballs dels que ja de lluny solemnisarlo 's proposan! ¡Tan de bó las següents humils planas puguin, encare que 'n mínima part, al esplendor de las suntuosas festas contribuirhi!

I

Origen ibérich d' aquesta Ciutat; variacións accidentals de sa primitiva denominació

De las més antigas ciutats de Catalunya es Mataró, son nom primitiu fou ILDURE, paraula composta, que en la llengua dels Ibers (l' Eukara, segons autorisadíssims filólech) vol dir *siti d' ayguas*. Curiosa es la observació, que las succesivas modificacions del nom *Ildure* marcan las principals colonias succesivas, civilisadoras ó conqueridoras d' aquesta costa. Los Grechs lo modificaren en AILUROS, los Romans en ILURO; los Wisigoths y primers Comptes de Barcelona en ALARONA (del ablatiu Ilurone); lo feudalisme, representat respecte d' ALARONA per lo senyor del cas-

tell de Mata, mentres no dominá tota la ciutat, il doná lo calificatiu de CIVITAS-FRACTA, en catalá *ciutat treta*, só es, ciutat *dividida*, *separada*, *franca*, *lliure* en part ó en tot del domini feudal.

Mes cuand á la fi del segle XI fou ALARONA enterament anexionada al castell de *Mata*, se li anteposá lo nom del castell, resultant MATA-ALARONA, composició que subjectada á las lleys fonéticas del país, variá succesivament en MATA-AUARONA, MATA-ARONA, MATARÓN, y per fí, MATARÓ.

Al calificatiu *ciutat treta* aná substituint lo de *vila;* lo mateix antich forum dels Iluronesos fou apel·lat «*Plassa mercantívola del castell, apud villam de Mataró*. Era ja antiquat en lo segle XIV lo calificatiu de *ciutat treta*, segons ho afirman los habitans de la comarca mataronina en llur privilegi del rey Alfons IV lo Magnánim (27 de Juny de 1419). Es que ALARONA, com s' ha vist, desde el segle XII ja no era una ciutat independenta, sinó al castell de *Mata* subjectada y, per consegüent, altre *castell ciutat*, per l' estil del que prop de la Seu d' Urgel aixís s' anomena, y que abans també *Civitas-fracta* s' había anomenat.

Mataró, donchs, es lo mateix nom

primitiu, succesivament modificat y posposat al de *Mata*. No sols las lleys fonéticas, sino los més autorisats documents históricbs ho evidencían. Lo únich diferent que hi hagué entre l' *Iluro* romana y 'l *Mataró* feudal va esser que *Mata* en temps del imperi era lo castell d' *Iluro*, y en temps dels senyors feudals, desde 1068, l' *Iluro* del castell. Abolit lo feudalisme, quedaren també los castells suprimits, resultant *Iluro* ni dominador ni dominat, ab lo nom propi compost de *Mata y Alarona* en la moderna *Mataró*. En 1702 lo calificatiu feudal de *vila* passá, per decret de Felip V, altra volta al de *ciutat*.

II

Ildure

Als primitius habitans que imposaren lo nom ILDURE los recordan també, segons eminents filólechs é his-

toriadors, quina opinió prevaleix, altres denominacions geográficas de la comarca Mataronina. *Mata*, per exemple, en Euskar MATZA, significa viña. *Burriach* de *Burna-orriach* testa erma; *Orrius* lloch esteril; *Loreta* boscuria; *Estrach* de *Sefrach* fruiter selvatich y algún més, quin significat correspon á la cosa.

Ab l' Ildurones ibérich no tardá á juntarse 'l celta, y dels dos pobles ne son memoria aixís los *bronçes d' Ildure* (que 'ns han conservat en carácters Ibérichs l' originari nom de la ciutat) com los *enterraments* de Cabrera, Caldetas y de prop de Mata. Lo preciós catálech inédit de dits bronçes, junt ab una disertació en que 's prova esser d' Ildure de Layetania, fou publicat per primera volta en los Estudis históricbs arqueologichs sobre Iluro. Posteriorment n' han aparegut per tot arreu, sis n' hem examinat, de 'ls sepulcres de Cabrera, tres sen varen recullir del notabilíssim prop de Mata, exactes als de Cabrera, y tan dels bronçes com dels altres objectes se 'n va publicar nova disertació á la que remetém al curiós. Dits objectes revelan las costums dels indígenas que enterraban *per incineració*, y rodejaban lo cadavre de *simbólichs* manjars, recullits en páteras, y de lo que en vida

més havían estimat *en armas, jochs, monedas y joyells.* Es d' advertir que si be dits enterraments recordan las costums del poble ibérich, foren també contemporanis dels Sards, Pelasgues, y Fenicis que visitaren á *Ildure* y á sa civilisació contribuiren.

III

Ailuros

—

Els grechs, no sols hi contribuiren, sinó que la comarca Mataronina completament transformaren, importanthi com á Rosas, Emporion, Denia y Hemeroscopi llurs avensos en las ciencias y en las bellas arts, en la agricultura, industrias y comers. Tot, fins la religió, lograren que ab llur sagell marcat fós. Al naturalisme dels indígenas, que encara recordan los fochs, lo roure y altras superticións pe 'l folk-lorisme de la costa esmentadas, sustituiren l' antropomorfisme, essent la Diana efesina llur patrona, la Deesa que més veneraban. In-

troduiren llur rica llengua, la més hermosa que 'l hom ha parlat, conservant la catalana un llarch catálech de mots helénichs, dignes per cert de tenirse molt en compte si algún dia á la estampa 's dona un bon diccionari etimológich. Dels mes usats á Mataró se publicaren un gran nombre en la obra Iluro; anoménan encara nostres mariners á dos esculls del antich port *limermats*, reminicencia grega, ya que *limermat* (de limenos érmata) escull del port significa. Lo mateix origen tenen los noms propis Mirón y Bebios de Corinto, esculpits en aras iluronesas; d' origen grech los mateixos noms de las SANTAS *Juliana* (de *Ioulos* garbeta de blat) y *Symphroniana* (de *Symphron* la unánime.) Molt podríam afegir respecte de la cerámica y sas marcas, dibuixos, formas etc. Dirém sols en general que no cedeix en abundancia, varietat y gust á la saguntina y ampuritana. Entre las marcas una ni ha en forma de creu, cuals braços diuhen NIKA essent mes aviat una invocació cristiana (Christus vincit) que no lo nom del terrisaire.

Tanta fou l' influencia grega en Ailuros, que no obstant la vinguda dels cartaginesos, y luego la dels romans, que permanasqueren aquí fins lo segle V

de nostra Era, lluny de cessar, sempre dominá; com se veu per las notables antigüetats d' Ocata, fa poch descubertas, y de las que mes endevant un xich ne parlarém.

Las expedicións dels cartaginesos influiren també al progrés d' Ailuron, puig era poble adelantat, y son comers y exercit establiren entre aquesta costa y la africana una comunicació comparable á la que en nostre temps hi ha entre França y l' Argelia. Ho fem desd' are present, perque no vingue de nou ni causi extranyesa al tractar de las SANTAS lo viatje que desde la costa africana á la nostra en l' Era dels martres emprengueren, inspirats per sobrenaturals rahons, Sant Féliu l' Apóstol de l' Indigecia, y Sant Cugat de la nostra Layetania.

IV

Iluro

Antiga era la aliança dels foceomarsellesos y 'ls romans. Amdosos pobles de rassa Aria procedían, á diferencia dels cartaginesos, que com sos progenitors los fenicis eran camitas. Natural es, donchs, que 'ls grechs d' Ailuros als romans fossen adictes quan, per oposarse als exercits d' Anibal qu' invadiren l' Italia, tota la costa en pes se declará per Roma. Agrahit Gneo Corneli Scipió *va fortificar ab castells* tot lo que en lo litoral había reduit al domini de Roma, deixant ben defensada la comarca iluronesa ab los de Destrac, Mata, Burriac, D' Orrius y Vilassar. Aquesta fortificació de la marina es lo primer fet históricн que cita 'l gran Polibi, y desde llavoras Iluro tingué la calificació d' *oppidum*, qui equival á *ciutat fortificada*.

Expulsats ja 'ls cartaginesos, Juli César elevá als fills d' Iluro al honor

de *ciutadans romans*, y tan en los tres primers segles de l' Era cristiana habia l' *oppidum* prosperat, que no sols era ciutat amurallada ab sos districtes rurals y castells, sinó distingida com Barcino ab un imperial *Col-legi de Sevirs augustals*, *duunvirs quinquenals* y *magistrats* que exercían lo poder judicial.

Aixís ho demostran las *aras* y *làpidas* que á Mataró ennobleixen. Unas y altres (menys las de Domiciá y Nadal) son compresas entre los segles II y IV, en cual intermedi, ó sia al segle III, com Sols resplandents que habían d' il-luminar eternament llur patria, al mon vingueren *las gloriosas Santas iluronesas Juliana y Symphroniana*. Concretém més respecte l' estat d' Iluro en lo temps qu' ellas nasqueren.

Si be en lo segle III l' Evangeli s' había propagat per tot Espanya, habent pogut afirmar parlant ab els gentils l' escriptor africá del segle III, Tertuliá: *Tot vos ho hem omplert, tan sols los temples vos habem deixat;* y plenament ho confirman las nou generals persecucións desde Neró á Aureliá, ab tot proban ditas aras qu' encara dominaba lo gentilisme en l' acrópolis, ahont vivían los més nobles ciutadans. Examinada arqueológicament dita acrópolis, resul-

ta que en la parroquial de Santa María continuaren fins al nostre temps las aras consagradas á *Juno*, *Silvaño*, *Bonoeventui*, *Mercuri* y un altre sumament esborrada, de la que sols restan algunas lletras dels noms dels Sevirs que la dedicaren. Aquesta fou pedra de límit de l' esglesia, á principis del temps medieval. A molta profunditat s' han trovat també en la parroquial notables fragments de grans columnas, que per son istil revelan que foren del *temple gentilich allí mateix situat*. Y com es probable que l' ara en que 'l nom del Deu es esborrat fos dedicada á Venus: ab mes rahó que 'ls Badalonins, dirigintnos á la Mare de Deu d' Alarona (que també fou de la advocació de la Assumpta) patrona dels Alaronesos cristians podém dirli:

Tu, quam gentilitas hoc ipso in colle dicavit,
Augustae Veneri conteris effigiem.

César, que elevá als mataronins al honor de ciutadans romans, presumía descéndrer de Venus, y, respecte als altres Deus ja anomenats, presidían á la agricultura, en la que Mataró, segons Plini, era notable en abundancia de vins: *Vini copia nobilitatur*. Al entorn del antich temple gentilich, han apa-

regut mosáichs, monedas romanas, lo sepulcre de Pompéa, y en lo carrer de 'n Pujol ahont, segons tradició immemorial, vingueren á la vida las SANTAS, se trovaren á gran profunditat, entre altres objectes antiquissims, *dos monedas de plata* (familia de Gneus Léntulus, duunvir quinquenal y Quint Lutati també duunvir quinquenal) á més una *moneda Ibèrica de Bitzle* (Badalona) altres de *Domiciá, Faustina* y *Constantí lo jove* (trenta tres anys després de las SANTAS). Casi devant de dit carrer se trová la gran *lápida del duunvir quinquenal Iluronès Lucii Marcii, estatuas y sepulcres*, casi tot contemporani de JULIANA y SYMPHRONIANA.

Es donchs ben fonamentada la immemorial tradició; no hu resultaria tan si res del temps de las SANTAS en dit punt se trovés.

V

La major gloria d' Iluro

Nasquéren las iluronesas JULIANA Y SYMPHRONIANA á la segona meytat del segle III, cap al any 284 en que Diocle-

siá fou proclamat emperador, y com ellas, si be passaren sa primera etat en las tenebras del gentilisme, una volta cridadas á la fe segellaren ab la sanch llur amor á Christ y á sa Esglesia; cal afegir, pera relacionar lo temps de las SANTAS ab ella, que ocuparen succesivament la cátedra de Sant Pere tres papas: Sant Cayo de Dalmacia, nebot de Dioclesiá (283) San Marcelí (295) y Sant Marcel (304).

Fins al penúltim any del Papa Sant Marcelí gosá l' Esglesia de pau relativa; mes després de la guerra dels persas, habent tingut consell Dioclesiá ab Galeri y alguns magnats, determinaren abolir lo nom cristiá y, á consequencia del imperial edicte *del 27 de Febrer de 303*, esclatá á Nicomedia la gran persecució coneguda per *l' Era dels martres*. Cuan ab mes furor millars de víctimas s' immolaban, habent sabut los valerorosos africans, fills de Sitili, Cugat y Feliu desde Cesarea (Argel) qu' á Espanya, n' obstant esser baix lo gobern de Constanci Chloro, la persecució fora cruelíssima al punt que s' hi presentés ab Rufinus l' emissari Daciá; impel-lits per lo zel de la gloria de Deu, y á fi d' encoratjar als cristians, fletaren una nau ahont, ab rumbo á l' Iberia, s' hi

embarcaren. Arribats á nostra costa del llevant y posats d' acort, Feliu se dirigí cap á Gerunda, quedantse á Barcino son company. A un gran fi á amduy l' Altíssim predestinaba, sobre tot respecte d' Iluro al segón.

Fou en efecte l' inclyt Cugat apostol de Layetania, lo qui no sols feu que perseveressin en la fe los cristians qu' en llurs poblacións lo reberen y hostejaren, sinó que convertí á las iluronesas Juliana y Symphroniana, qu' un any després habían de celebrar l' aniversari de llur baptisme, acompanyant coratjosas y amatentas al sant Mestre, fins á rebrer ab ell l' immortal corona del martiri.

Pochs mesos habían passat desde qu' atretas per la divina gracia ab la predicació del apóstol rebutjaren oferir, per un may més, encens y sacrificis als ídols devant las aras qu' ellas tan conexían, y després de setse segles duran ab sas inscripcións (si be mutiladas y sens cap decoració) com á testimoni del triomphe de las SANTAS, cuals reliquias en urnas d' argent estojadas y enlayradas damunt d' aquellas, entre flors y llums resplandeixen. L' amor diví, que 'l verge cor las abrusaba, creixía ab las novas de la persecució qu' á

Iluro de totas bandas arribaban. Exaltadas eran en las reunions cristianas las doncellas hispalenses JUSTA Y RUFINA, martirisadas per haber fet troços l' estátua de Venus y proclamat ab CHRIST la dignitat de la dona; MARINA d' aprop d' Orense; ENGRACIA y VICENS de Zaragoza, JUST y PASTOR d' Alcalá d' Henares; LEOCADIA de Toledo; VISENS ab SABINA y CRISTETA d' Avila; CENTOLLA y ELENA de Burgos; EULARIA y JULIA de Barcino, etcétera ¡Quins exemples per las iluronesas JULIANA y SYMPHRONIANA! ¡Quina anyoransa per no sérloshi posible seguirlos encara!

No había de trigar pas gayre en esser satisfet llur desitj. Ferit fou lo pastor, mes aquesta volta las ovellas no 'l deixaren. Lluí en efecte aviat lo jórn en que Feliu y Cugat foren també presos y subjectats als més cruels sayons. Com Feliu començá 'l martiri á Girona y lo termená á Sant Feliu de Guixols, per un refinament de crueltat (segons nota y proba lo sabi canonge Dorca) que afegía als torments lo fer caminar depressa moltas horas mitj desangrats á certs martres; aixís, començat lo de St. Cugat á Barcino, lo feren seguir á empentas fins á Castrum Octavianum, anomenat luego (tanta fou la devoció dels fiels)

San Cugat del Vallés, ahont l' Apóstol-martre lo derrer suspir exhalá. Aytal acontexement, notabilíssim entre 'ls layetans, tingué lloch lo vint y cinch de Juliol de 304.

Tantost hagueren esment JULIANA Y SYMPHRONIANA de la presó del Apóstol, ansiosas volaren á auxiliar al qui ellas la vida espiritual debían. La via romana, que feya extendrer la ciutat d' Iluro per medi de jardins, vil-las y vinyas fins á las vehinas Betulo y Barcino, facilitaba á las Santas la determinació. La gent hi sovintejaba en la via y, encara que axís no hagués sigut, no perço els hi hagueren mancat bons medis per trasladarshi, con avuy, tot sovint, per mil motius s' hi trasladan las més delicadas donsellas y compatricias llurs.

Ángels per Sant Cugat foren sas iluronesas deixeples, com axís consta en los relleus de la antiga urna del Sant. A las duas donsellas no s' oposaren los butxins, per esser lo reo cosa sagrada pe 'ls romans, y, mentres los que al martre assistían *cristians* no 's proclamessen, las autoritats els toleraban. Per altre banda, había aumentat tan en temps de Dioclesiá lo cristianisme, que fou menester guardar á sos prosel-lits alguna consideració; sovint se resigna-

ban á ferir solsament als principals, y 's permetía al que volgués auxiliar al reo, fins recullir son cadavre. Perçó sens obstacle las dos verges iluronesas lo seguiren al Castrum Octavianum, continuaren asistintlo fins á la mort, luego apoderantse de las mortals despullas las hi dongueren allí mateix sepultura. Igual había succehit en la patria del Apóstol de Layetania al bisbe martre Sant Cipriá: los seus l' assistiren, un llensol estengueren pera recullir la sanch, y vint y cinch monedas d' or al butxí dongueren per rescatar lo cadavre, que en lo cementiri sepeliren.

L' entusiasme, unanimitat y desprendiment de Juliana y Symphroniana exitá vivament l' atenció del cruel Rufinus. Portadas á son tribunal, enardidas confessaren esser cristianas, malehiren als diabólichs simulacres dels ídols, y, atés que la lley prevenía lo género de mort del ciutadá de Roma, y ellas com fillas d' Iluro *ciutadanas romanas* eran, dos días després del enterro de son venerat Mestre, ço es lo 27 de juliol de 304, foren en lo mateix Castrum Octavianum decapitadas, no sens que precedissen molts torments, que l' odi gentílich als butxins sugería.

Aprop de son sant Mestre foren per

los fiels las santas iluronesas depositadas, y may més oblidadas. Just era que sobre tot y abans qu' els dexebles, fossen glorificats los sants mestres á qui tan, no sols Iluro, mes tota Layetania y la Indigecia debían; perçó ja en la segona meytat del mateix segle en que Sant Cugat ab las santas iluronesas martirisat fou, l' insigne poeta Prudenci en sa oda sáfica als 28 martres de Zaragoza, menciona com enriquits y ennoblerts los gironins y barcelonins ab las reliquias dels dos apóstols, que en la Era dels martres las dos regions evangelisaren:

Parva Felicis decus exhibebit
Artubus sanctis locuples Gerunda.
. . . .
Barchinon claro Cucuphate freta.

Deixant pel número següent lo manifestar com al recort de Sant Cugat s' uní lo de Juliana y Symphroniana; oportuníssim considero termenar lo número present ab lo següent himne, imitació *en la forma* als de Prudenci, per ser com una synopsis de lo exposat en lo referent á las SANTAS y llur martiri. Supleixi la bona voluntat si, al reproduirlo, no s' enlayrés l' estre poétich al punt que las gloriosas patricias y patronas de Mataró 's mereixen.

LAS MARTRES D' ILURO

HIMNE

Veu d' extermini per l' Imperi esclata:
«Muyra 'l sectari malehit del ídols;
»Que 'ls esclaus lliura, que lo mon subjuga,
»¡Roma perilla!

»Símbols d' oprobi, llamp del Capitoli
»Esberli, abrusi; la destral impía
»Rodolar fássia, dia y nit sens treva,
»Testas cristianas».

¡Gran Deu! satél-lits d' imperial rancúnia
Pel mon se llensan alenant venjanças,
¡Malhaurats pobles hont los Deus eclipsia
Creu sacrosanta!

Cau en l' Iberia lo tirá Rufinus,
Famolech tigre que á la cleda salta,
Lo veu Gerunda, lo veus tú y tremolas
Clara Barcino.

Félix heróich l' escomet: lo monstre:
«Tos vans projectes massa conech,» crida;
«Ells ab ta audacia finirán depressa»,
Y 'l sacrifica.

No retuts s'alsan mil cristians á l' hora,
Llibertat claman y ab lo cruor sagellan
Llur fe invencible; s' oscan las espasas,
Creixen los mártres.

Entre ells dos Verges, noble Iluro, excitas,
Angels que 'l vol envers l' Empiri enlayran
Per lluir al cel eternitat de segles
Sôls de la Patria.

¡Immortals noms! Juliana, Symphroniana.
Com l' acer pur en la fornal se ruenta,
Africá insigne, llum de Layetánia
Llur cor abrusa.

Llur cor abrusas, oh Cugat egrégi;
Serafins semblan que 'l Etern anyoran,
De Jesus viuhen... sens cessar glateixen
Per lo martiri.

Arreu la fama nova certa escampa
Que 'l vil Rufinus de Barcino es l' hoste,
Que 'ls decrets fixa, que 'ls sayons de Diócles
Víctimas cercan.

¿Cóm deturarvos, animosas Verges,
Si 'l tigre os volta l' ínclit Mestre y Pare?
Deu las hi envía des l' instant que 'l tigre
L' urpa li clava.

Ellas immóvils als sayons fan cara,
Miran al Martre, qui sagnant las mira,
La fe s' exalta, llur visatje alenta
Dolça esperança.

¡Dolça esperança! cuan al Castre Octavi
Del piló salta de Cugat la testa,
Triumfals coronas (célich homenatje)
Dühen tres ángels.

Una 'n cinyeixen al Apóstol, altres
Sobre 'l cap vostre aletejant inclinan
¡Oh coratjosas! que l' invicte Mestre
Fiels sepultáreu.

Junt á la fossa, agenolladas pregan,
Lluna esblaymada de claror vestintlas,
¿Son del bosch nymphas? los gentils murmuran,
Céssi 'l misteri.

Ja á las doncellas colze á colze lligan,
Ja ab grans cridorias al tirá las menan,
Ja ell las cuestiona: «¿D' hont veniu? ¿De Roma
Sou ciutadanas?»

Ellas: «Ho som, que fillas som d' Iluro.»
Lo tirá irónich, d' ira corsecantse
Fa. «¿Dins la selva per l' Imperi orábau?
¡Diana os escóltia!»

«Christianas som, resoltas li replican,
»L' últim obsequi al Martre tributárem,
»¡Christo 'ns escoltia! .. tos butxins coménsin,
«¡Hora anyorada!»

Y Mártres fóreu... Com dos tendres lliris
Doblan lo cálzer á la faus dallanta,
Destral impía vostra testa dalla,
Verges d' Iluro.

Ánimas puras, qu' al etern voláreu
Ab doble palma; pasarán los segles,
Vostre martiri membrará la Patria
Sempre agrahida

A Trayá un temple l' antigó dedica;
Hont ab l' Apóstol compartiu la gloria;
D' argent en urnas nova Iluro ostenta
Vostras reliquias.

Ánimas puras, invencibles Mártres,
Si os prega 'l poble que vos déu sa vida,
Ah! protegiulo... vostre nom lo servia
Prósper y lliure.

VI

Lo cristianisme triumfant en Iluro

En lloch, com es natural, tingué tan ressó lo martiri de Juliana y Symphroniana com en llur patria. Tant ne tingué, que si del naixement, conversió y cristiá heroisme de las mateixas no hi haguessen més probas que la tradició constanta é inmemorial de Mataró, suficienta fora pera convençer al home imparcial y de recte criteri en históri-

cas disquisicions. Mes de probas no 'n mancan, y, á més de las fins avuy aduhidas, breument d' altres ab nou méthodo aném á exposarne.

Fixémnos ans tot en los gravíssims aconteixements del imperi, poch després que 'l tallant del butxí feu caurer en Castrum octavianum las virginals testas de las ínclytas Santas iluronesas. Vuit mesos després de llur martiri, se sentí Dioclesiá ferit ab tan forta malaltía, qu' arribá á las portas de la mort, y si be 'n va guerir, no trobantse ben apriat, renunciá al ceptre lo 1er de maig de 305. Nou anys sobrevisqué encara en son palau de Salern, ahont greus amarguras passá ab motiu de la malestruga sort de sa filla Valeria, desterrada als deserts de Syria ab sa mare per Maximiá, qui may las va permétrer acostarse ni per visitarlo al ex-emperador. Ultrajat á més pe 'ls seus, y cansat d' assaborir ingratituts; solitari, mal cuidat per mercenaris, essent ja octogenari, se diu que 's suicidá.

Grans lluytas en sos últims anys esclataren, sis pretendents glatían y guerrejaban pe 'l ceptre, fins que retut l' últim, que fou Majenci, per lo lábarum de la Santa Creu, lo gran Constantí doná la pau á l' Esglesia ab l' edicte

de Milan en 313. Successius decrets relegaren l' idolatría á las *pagesías*, d' hont va provenir als gentils lo nom de *pagans*. Arcadi y Honori manaren per fi derruir los temples dels ídols, y desde llavors cessaren en Iluro y sa comarca las falsas deitats; ab llur temple foren destruídas las estatuas, destroçadas las aras, suprimits los sevirs augustals, en una paraula, se tractá en nom del diví Redemptor dels homens fer desapareixer tot quant podía enfosquir l' enteniment y pervertir lo cor.

Recordan encare lo temple gentil del oppidum á més de las aras, notables fragments de grans columnas, trobats á certa profunditat dintre y al entorn de l' esglesia de Santa María, y, un d' ells (del mateix diametre y calitat de pedra) al principi del carrer que la tradició antiquísima y constanta assegura esser lo siti hont las Santas nasqueren. Molt aviat sustituí al temple gentil dita esglesia de la Santíssima Verge Mare de Deu, poguentse apropiar Iluro aquells versos d' un poeta del segle V.

Tu Mariam sequeris, dono cui contigit alto
Virginis et Matris geminas gaudere coronas.

En res ha de sorpéndrer que llavors tantas esglesias dedicadas fossen á María. Immens era lo filial amor que los fiels tenían á la Santíssima Verge, com Corredemptora saludábanla ab mil alabansas en los altars que li dedicaban, agrahits reconeixían *«que María habia sigut la llum que dissipá las tenebras del poble; qu' era l' auxili dels terrícolas, ja que tots los confins del planeta habían merescut la salvació per medi del diví fill de la Verge»*. Lo cor s' aixampla al notar qu' axió y molt més, que nostres bons pares nos ensenyaren, ho cantaba ja l' eximi poeta Venanci Fortunat que florí fa 1334 anys, en temps del emperador Justinus, poch després qu' Iluro hagué dedicat sa parroquia (al igual que Blanda y Betulo) baix lo títol de la Assunció de la Santíssima Verge María. No podem resistir á transcriurer aqui una hermosíssima mostra, que proba l' amor sublim á María dels iluronesos cristians, cuals avis contemporanis de las SANTAS foren:

O sacra Virgo Dei talem generando, Maria,
Per quam lumen habet plebs tenebrosa prius!
O Virgo insignis, benedicta, ad gaudia nata,
Auxilium terrae, fulgor, honorque poli!
Quid sumus aut fuimus? quos meruerat Eva [profundo

De limo in coelum nos facis ire *sinu.*
Pulcra super gemmas, *splendorem solis*
[obumbrans,
Alta super coelos, et super astra nitens.
Vellere candidior niveo, rutilantior auro,
Fulgidior radio, dulcior ore favo.
Cara, benigna, micans, pia, sancta, veneran-
[da, venusta,
Flos, decus, *ara,* nitor, *palma, corona, pudor.*
Omnes nam fines terrae meruere salutem
Per Christum genitum, Virgo Maria, tuum.

VII

Antiquíssim monument iluronés, recordatiu de las Santas

Al propi temps qu' en l' acrópolis era transformat lo temple gentílich en esglesia de la Corredemptora dels homens, tot quant en la comarca iluronesa als idols commemoraba *(aedicula, delubra, fana, sacraria, sacella)* posat fou generalment baix l' advocació d' insignes martres. Alguns de llurs tem-

ples aixecats foren en sitis qu' encara memorias romanas exhibeixen. Troços de mosáichs, de tégulas, ámforas etc. s' han recullit prop de la capella de *Sant Pere* de Llavaneras. En *Sant Andreu* del mateix nom, l' ábside de l' esglesia *vella*, exparroquial, ha procurat no fa gayres anys un pedestal de jaspi vermellench, que apar habia descansat en dos lleons del frontispici. Una preciosa inscripció dedicada á *Lluci Licini secundo* per *Cayo Trocina Onésimo* adorna lo pedestal, que més endevant fou vuidat y convertit en sarcófago cristiá, habentshi trobat dintre ossos y *un cálzer de plom ab sa patena.* La parroquial de *Sant Feliu* de Cabrera s' aixeca entre mitg dels enterraments ibérichs ab reminiscencias greco-romanas; de *Sant Genís* de Vilassar es la lápida de l' Edil dumvir Publi Manli y de son fill Gneo Manli, segón Edil, amduy de la tribu Galeria. Prou n' hi ha d' exemples, ni parlarém del orígen y significació de las hermitas de martres (Santa Sila, Sant Simón) ni de las capelletas que en la part exterior de las casas reemplassaren á las de la deesa Tutela, pera fixarnos ab detenció en la antiquíssima esglesia al Apóstol de Layetania, ínclyt mestre de las Santas iluronesas

Juliana y Symphroniana dedicada, al cim d' un turonet qu' anomenaban tridillano, nosaltres Traya, en la vertent del Puig de Cirera, límit occidental de la ciutat, vora la riera d' Argentona. Imitaren, com era just, els iluronesos als fiels de Castrum Octavianum, que altre esglesia al mateix apóstol li habían consagrat, y als barcelonins que igual feren setanta anys després del martiri, cuand Prudenci cantaba «*que la Capital sa confiansa en lo clarissim Sant Cugat posada tenía.*

Barchinon claro Cucuphate freta.

Propi del home es externar per medi de monuments sa reconeixensa y devoció; mes respecte á las esglesias primitivas ocurreix preguntar: ¿Contenian retaules de martres? ¿Se sab de quina manera 'ls representaban?

Com en las catacumbas de Roma apareixen en pintura imatjes de Christo, de la Mare de Deu y dels Sants, las mateixas representacions aparegeren, després del edicte de Milán, en las esglesias y capellas á martres dedicadas. La iconografía de quiscún era *constanta*, es á dir, sempre del mateix modo 's representaba. Sabém quin gust dominaba y quinas costums regían en las pinturas del segle IV y V. Sense anar més

lluny, ho marcan bé 'ls mosáichs de Barcelona y de Girona, representatius de jochs circenses. Al costat de cada figura hi era escrit lo nom, y axís continuá l' estil dit luego bisantí, *sense cap variació en los retaules*, tan que fins avuy lo mateix se continúa, com es de veurer en l' industria de Souzdal, que las imatges proporciona á la Esglesia cismática grega.

Atés lo dit, sabém afortunadament com se representaba lo gran martre Sant Cugat en los més antichs retaules. Apareix lo sant al mitg de sas dos deixebles y companyas en lo martiri las Santas Juliana y Symphroniana, llurs noms escrits verticalment als costats, portant quiscuna á las mans, com símbol de victoria, una branqueta de llorer. Nostres pares l' habían vist y examinat en lo claustre del monastir de S. Cugat del Vallés y, segons els monjos, era 'l retaule del primitiu altar del sant. Aixís també testifican haberlo vist y aixís lo descriuen lo P. Doménech, lo Canonge Matas, y lo P. Rius, Escolapi, erudits escriptors, que molt llum donan respecte de las dos santas fillas de Mataró.

Hem ensajat de reproduhirlo en aquesta synthesis historial, segons la

descripció de dits autors, testimonis *de visu*, y prenent per guia del estil la pintura de la catacumba de Priscilla á Roma, ahont apareix Sant Pere en mitg de las Santas Praxedes y Pudenciana. Per lo exposat, es evident que la mateixa pintura se veuría en tots los temples dels tres mártres; per consegüent en lo de Sant Cugat de Trayá, (quem vocant Tridillanum.)

VIII

Més sobre 'l temple de Trayá del terme d' Alarona

—

Ja haurá endevinat lo lector que si 'ns fixem tan en dit temple del vehinat de Mataró, y en lo que representa son retaule (Sancti Cucuphatis et comitum) es perqué hi veyem la corroboració de las demés probas referentas á la patria, conversió y martiri de las Santas, que de Mataró son la mellor glo-

ria. En efecte, si las antiquísimas *Actas de Santa Lleocadia* y un *calendari mosárabe* deixan fora de dupte que Sant Cugat tingué companys en lo martiri; lo *retaule bisanti* completa la revelació, declarant que 'ls companys foren JULIANA Y SYMPHRONIANA; si un *antich Leccionari* y 'ls *pergamins* que acompanyan las reliquias de las SANTAS, declaran que eran fillas de *Civitas Fracta* ¿quina proba més patenta d' amor y reverencia podían donalshi llurs compatricis, que aixecar un temple al Mestre acompanyat d' ellas, en lo límit occidental de sa ciutat, en la vertent de aquell Puig de Cirera, cuals ayguas (las de la riera de Cirera) fluían al devant de la parroquial de Santa María d' Ilurone?

Existent y molt conegut era encara aquell temple en 1027, 40 anys després de las devastacions d' Almanzor (6 de Juliol de 986). Una escriptura de la comptesa Hermesindis y de son fill Berenguer lo corbo, parlant de límits ho confirma: *via... pervadit per ipsam serram de supra Cireram sive ad ipso pugio qui est super* ECCLESIAM SANCTI CUCUPHATIS *qui dicunt Tridillano... usque ad ipso arinio qui discurrit ante* SANTA MARIA *quem dicunt de* ALARONA.

En lo horrorós incendi y assolació de Barcelona desaparegueren las escripturas y llibres; sos habitants foren portats captius á Córdoba, y no sols la Capital sino la costa y 'l Vallés foren compresos en l' extermini que 'l terrible Almanzor habia jurat als cristians. Be pot dirse que per l' historiador catalá fou una nova *Era* l' any 986, desde llavors *endavant* los arxius enriqueixen ab sas noticias; de lo anteríor rés ó casi rés. Lo document més antich del Arxiu de la corona d' Aragó es del any 873. La Arqueología ha de suplir generalment (per lo de Catalunya) als arxius en lo referent á cinch segles (V al X), convé además apel-lar á la tradició, y en nostre cas es també de gran pes, com veurem, l' autoritat de la sabia y may prou benehida Ordre benedictina.

Repetím, donchs, atesas las runas del temple gentílich, aras y altres indicis, que després dels decrets d' Honori y Arcadi (segle V) s' aixecá en lo mateix siti l' esglesia de Santa Maria d' Ilurone, y que al propi temps els iluronesos y comarcans, imitant als moradors del Castrum Octavianum y de Barcelona, agrahits al ínclyt mestres de las Santas compatricias llurs, li dedicaren lo temple románich qu' en 1025,

despres de 500 anys continuaba. ¡Quants se 'n conservan encara que 'n contan 800 y 900!... La basílica patriarcal de Catalunya Santa María de Ripoll, en sas tres cuartas parts (entre ellas la famosa portada y 'ls set ábsides) 900 anys conta; una ermiteta rotonda prop de la Pobla de Llillet está íntegra, y es també del segle XI. Altres y altres n' hi han en l' alta montanya per l' estil.

En peu estaba encara l' esglesia de Sant Cugat de Trayá en 1362, com se llegeig en l' escriptura de divisió de termes dels castells de Sant Vicens y de Mataró de dit any: «L' ESGLESIA DE SANT CUGAT *y tots los mansos de* TRAYÁ *que allí son, sian dels homens de dit castell de Mataró.*» Després dita esglesia, arruinada pe 'l pes feixut del temps, fou sustituída per una improvisada capella baix la advocació de Sant Jaume, en quina sustitució tal volta no hi fou agé lo feudalisme, que per interés había fet desapareixer tot quant evocaba un temps *més lliure*, per exemple lo calificatiu *Civitas fracta* convertit en *vila;* lo nom propi *Alarona* subjectat al de *Mata.* Més dirém, per sensible que sía confessarho, no se sab que lo feudalisme prengués may part en la glorificació de las SANTAS JULIANA y SYM-

PHRONIANA, quin heroisme y sublim martiri feya recordar massa l' oppidum de *ciutadans romans*, lliure desde 'l segle V al X del domini feudal.

Ab tot, no fou impediment la novíssima advocació pera que continués l' antiquíssim aplech á Trayá lo dia 25 de Juliol, en que per casualitat s' esqueyan las dos festas de Sant Jaume y Sant Cugat. La mateixa mudança de *titular* feu que la tradició mataronina d' haber predicat l'apóstol de Layetania l' Evangeli á Iluro, sustituís lo nom de Sant Jaume al del Inclit Sant Mestre de las SANTAS, molt hi contribuhí á dita adulteració la falsa croniqueta de Lliberat, hont s' hi llegeix: *Sanctus Iacobus apostolus predicavit Iluro, Beturo, Barchinone»* (sic). *De ahont se conjectura* (anyadeix lo manuscrit sobre Mataró, del segle XVIII) *que l' antiga capella de Trayá, en lo terme de la ciutat de Mataró, fou fabricada en memoria de sa predicació»*. Per gran be de l' historia ja en lo segle XVII Joseph Pellicer de Ossau y Tovar, impugná y deixá completament desacreditada la falsa cronicota, comensant per negar (contra lo que pretenía lo Pare Mestre Argaiz) que l' original procedís del famós arxiu de Santa María de Ripoll.

La tradició vera y la vera advocació del temple de Trayá, es la que acabém de consignar. Als documents que proban que encare en lo segle XIV estaba baix l' advocació primitiva del Apóstol de Layetania, qui convertí las SANTAS iluronesas Juliana y Symphroniana: s' hi pot afeigir qu' en lo turonet de Trayá s' hi han recullit fragments de construcció romana (tégulas y varietat de cerámica) las vegadas, no pocas, que l' autor de eixas líneas lo ha visitat. La moderna capella desde 'l septembre de 1881 está arruinada. ¡Baldament los mataronins algun dia la reedifiquessin ab sa propia primitiva advocació! Ho exigeix á més de la gloria deguda á las SANTAS, l' amor y entusiasme á las mateixas de llurs contemporanis compatricis.

Ans de termenar aqueix número, dirém com natural transició á n' al següent, qu' un altre temple s' enllestiren á dedicar els iluronesos (tal volta ja en lo segle VI) al primer confessor á qui erigí altars l' Esglesia poch després de mort. Me refereixo á Sant Martí, bisbe de Tours. Fill de la Panonia, dos fets en sa vida resplandeixen. Lo primer, que trasladat á França fou un ángel exterminador de la degradanta idola-

tría, convencent ab sas préhicas, destruint ídols y llurs temples, fent calar foch en els boscos, als falsos deus consagrats. Fou ademés (y es lo segón que resplandeix) actiu propagador de la vida monagal en occident, fundá en Liguges (prop de Poitiers) un monastir, y quand va morir (cap al any 400) es históricb que *dos mil monjos* acompanyaren l' enterro. Extraordinaria fou la devoció que li tingueren, devoció que sos monjos impulsaren y ¿quí porá contar los temples, ermitas, capellas y retaules de Sant Martí en nostra Catalunya?

Antiquíssim fou en la comarca de Mataró lo temple á Sant Martí dedicat. Ja en 878, Lluís *lo Quech (le bégue)* doná á Frodoyn (lo bisbe de Barcelona que descubrí las reliquias de Sta. Eularia) la *Domus de St. Cugat y St. Feliu* de Castrum Octavianum y, junt ab la *Domus* de St. Martí, las possesions y masías de la montanya, dalt de la que 'l temple estaba situat, fins á la riera d' Argentona que al peu de la mateixa termenaba. A Sant Martí de Mata se refereixen perfectament aquets indicis topográfichs; á Sant Martí de Mata llega en son testament del 8 de novembre de 1095 son *officionarium* et *hymnarium* lo jutge

eclesiástich Ramón Guitard; també á Sant Martí de Mata se refereix Sant Olaguer en una escriptura del 31 d' octubre de 1178. Ab tot, molt d' atendrer es lo parer de Mossen Rosés, rector que fou d' Argentona, al senyalar á can Martí de la Pujada; mes per las rahons exposades en dos diferents articles del Semanari de Mataró (any IX, n.° 42 y any X, n.° 52) de cap manera se pot convenir en que la *domus Sancti Martini*, en lo segle IX mencionada, no sia completament diferenta de la del Sant Mestre de las Santas, la que, repetim, de desitjar es sia reedificada en Trayá. ¿N' hi ha cap d' altre en lo terme de Mataró més digna de serho?

IX

Alarona y Castrum Octavianum

Mentres de la manera exposada s' anava católicament transformant la ciutat d' Iluro, patria de las Santas; al mateix temps, ço es desde Constantí á

Honori (306 á 395) época de relativa pau á l' Espanya Tarragonesa, 's veneraban *ab entussiasme indescriptible* á Castrum Octavianum las reliquias dels sants martres, essent las de més renóm las de Sant Cugat y sas companyas en lo martiri. Extraordinari era 'l cuidado ab que eran en aquells segles las santas reliquias custodiadas, res eran en sa comparació l' or y las perlas; per una lley de Theodosi estaba severament prohibit que 's trasladessin d' un lloch al altre: *nemo marthyrem distrahat, nemo mercetur*, y lo papa Sant Gregori escribía á la emperatriu Constancia: *En totas bandas del occident es intolerable y sacrilech pretender remourer los cossos sants*. Nou y poderós motiu fou aquest pera que las peregrinacions á Castrum Octavianum, de las que las Actas del martre Sant Cugat ne fan menció, fossen més numerosas y suvintejadas. Ab molt acert l' historiador Benedictí Pare Muxó, á las primeras peregrinacions atribuiex l' aument de la població, qu' en honor de dit sant, mudá lo nom de Sant Cugat del Vallés.

Va sens dir que d' aquestas peregrinacions ne formarían part els iluronesos, no contents ab l' aplech y professons á Trayá, ni deixarian de visitar

lo temple de Sant Cugat de Barcelona, ahont encara la colonia mataronina de la capital dedica anyalment religiosos obsequis al apóstol y á las Santas compatricias.

Habia arribat l' hora en que l' Imperi anava á desmembrarse, y á caure baix lo pes de sa propia corrupció. Catorce anys feya que Theodosi había pogut detenir ab ma forta las invasions dels pobles del nort; catorce que sos fills Honori y Arcadi tenían dividit l' Imperi, gobernant lo primer al occident, lo segon al orient. Era un dimars 29 Septembre de 409 y, forsats los passos del pirineu, invadiren com torrent impetuós l' Espanya els suevos, vándals y sulingues, passant á foch y á sanch, tot lo que se 'ls resistía. Mes son d' advertir dos cosas: que 'ls invasors habent ya rebut la llum del evangeli, respectaban molt los temples y santas reliquias. Lo segon, que 'n lo referent á la costa de llevant, eran defensadas pe 'ls romans las ciutats fortificadas. No va pas trobarse desprevingut y sens defensa l' oppidum Iluro, ni trigá l' enemich gaire á allunyarse, puig la fam y las epidemias l' obligaren á desbandarse. Altre poble, lo Wisigoth, invadía també l' imperi d' occident, y en lo saqueitg

de Roma, que maná Alarich, se veigé lo que acabam de esmentar. Ab furienta escomesa trossejaren estátuas, incendiaren palaus, s' apoderaren dels tresors; mes Alarich declará *assil inviolable*, l' Esglesia de Sant Pere; tot aquell que s' hi recullís, per enemich que fos, debía esser respectat. Durant lo saqueitg fou presa Galo Placidia, germana del emperador, y habentse ella maridat ab Ataulf, la dotá Honori ab part de la Galia Narbonesa, comprenenshi la (per antonomasia) dita luego la GOTHIA, avuy Catalunya.

Declarada Capital Barcino per Ataulf, succesor d' Alarich, comensá en Espanya la monarquía Wisigotha y en los 295 anys que durá, lluny d' haber decaigut la ciutat de las SANTAS, milloraba. Lo nom ILURO (Ilurone é Iluronem foren los cassos més usats per los mateixos romans) la vocalisació dels nous dominadors lo trasformá en ALARONA, que subsistí fins á últims del segle XI. Del mateix modo per *Bitulone* pronunciaren *Badalona*, per *Barchinone*, *Barcelona*.

No sens fonament hem dit qu' ALARONA durant la monarquía wisigotha al igual qu' altres ciutats (Barcino, Egara, Ausa, etc.) milloraba. Alguns restos

arquitectónichs demostran que la parroquia de Santa María fou en lo segle VI reedificada, y la vehina Ocata demostra en sas notabilíssimas antigüetats, que l' influencia de la civilisació bisantina se deixaba progressivament sentir en aquesta rica part de la costa. Continuaba l' antiga industria dels hábils terrissaires y l' elaboració dels vins. La pintura, l' escultura, l' opus musivum d' aquell temps ens han ofert en Ocata bonichs exemplars, Continuaba també l' actiu comers. Un preciós motllo de coure, raríssims en los museus, s' hi trobá últimament. Es encara inédit y de lo més interessant d' Ocata. Conté la següent inscripció en un rectángul de 0'07 m. × 0'025 m. en carácters de 0'005 m. molt clars y, com en l' estampa, escrita al revés:

T Q A N T I Q
C A P I T O N I S

ço es *(officina) de Titus Quintus Antiquus*, per sobrenom *Caparrás*. Demunt del metálich mánech hi ha de relleu, *com símbol del comers, lo caduceu de Mer-*

curi. D' aquest motllo afortunadament ne guardam l' impromptu. L' original ab los objectes més artístichs y dignes d' estudi han desaparegut d' Espanya, se diu si son á Londres.

No sols la vehina Ocata ha enriquit ab memorias de l' época wisigotha. No lluny de la comarca iluronesa trobá un pagés una corona d' or, igual á las de la font de Guarrazar (Toledo), venuda per divuit doblas de cuatre á un argenter de Granollers, que la va fóndrer; en Mataró aparegué una medalla d' or de Theudis; prop de La Roca una moneda d' or de Wamba, acunyada á Mérida. ¿Esmentaba la corona ab la medalla de Theudis la batalla en que fou prop d' Alarona vençut y mort Gesaleich? ¿y la preciosa moneda de Wamba, lo pas de son exércit per lo Perpés, quand se dirigí contra 'l grech Paulo? Teatre fou llavors de memorables gestas aquesta comarca, la via romana que per ella passaba hi feya afluir ab los exercits llurs reys.

Entre altres expedicions militars d' aquell temps afegim, per la relació que te ab l' amor á las santas reliquias; la de Recaredo contra 'l franchs, els que retuts á Carcasona, de retorn agrahit á la protecció del Apóstol de l' Indigecia

Sant Feliu, li regalá *una corona d' or* en son temple de Girona. Extensiu cal fer aquest obsequi de Recaredo, ab molta rahó, als Sants Martres de Castrum Octavianum. En efecte, germá de Sant Feliu se creu fou l' Apóstol de Layetania, l' immortal mestre de las Santas Iluronesas; tan unánims en vida com inseparables en la memoria y en lo cor dels fiels. Lo mateix temple de Castrum Octavianum se sab que primitivament estaba baix l' advocació *de Sant Cugat* y *de Sant Feliu. Domum Sancti Cucuphatis et Sancti Felicis ad locum Octavianum* ne deya encara en 878, segons s' ha vist, lo rey franch Lluis *lo Quech* en son diploma de concessions al bisbe Frodoyn de Barcelona.

No sols *la corona d' or* á Sant Feliu, sinó altres cassos semblants aduhir prodríam en corroboració de que las santas reliquias foren en temps de la monarquía wisigotha consideradas com lo mes rich tresor de las poblacions qu' ab ellas eran favorescudas, y com la sol-licitut en reverenciarlas no 's considerá may excesiva, ens adherim, completament convençuts, á las rahons del P. Florez quant afirma que lo bisbe de Barcelona, á fi de que 'ls sagrats restos de Sant Cugat y sas companyas en lo

martiri las iluronesas JULIANA Y SYMPHRONIANA ab las d' altres Sants fossen per la més autorisada Ordre religiosa guardadas; las confià als Benedictins. A las rahóns del eminent Autor de l' Espanya sagrada, se deu anyadir que la vida cenobítica era sumament estesa y floreixenta en Catalunya en lo segon período de la monarquía wisigotha. La previsió dels trágichs aconteixements que sobrevinguéren ab l' irrupció dels agarens, exigí y molt oportú feya 'l confiar aquell Seminari de martres á tan sabia y civilisadora Institució.

X

L' Alarona àrabe, pe 'ls reys protectors del sepulcre de las Santas reconquerida

—

L' irrupció dels agarens en 711, que produhí l' enxombament estrepitós de la monarquía wisigotha, no fou de molt tan perniciosa, com á las altres re-

gións, als dos principats *Catalunya* y *Asturias*, per quins s' iniciá la Reconquista. Durant los vuit cents anys que l' Andalús els agarens dominaren, sols en tres memorables ocasións, de no massa duració, contra 'ls catalans s' atreviren. La primera en 714, quand l' exercit de Muza ben Nosseir «*posá á l' obediencia de l' Islam las ciutats de Barciluna, Gerunda, Empuria y altres* (Egara, Ausa, Orgelia, Betulona, Alarona y Blanda) *dels monts orientals*. Aquesta primera conquesta no fou acompanyada d' incendis y d' extermini. A no haberhi gran resistencia, los Emirs, ab una alta política d' atracció, entraren en pactes ab los retuts, y respectaren llurs costums, lleys y religió. Solament morigerats tributs exigian.

Si donchs l' estandart del fals profeta en los castells y murallas d' Alarona tremolá, no fou pas de moment en perjudici de la ciutat; com á Barcelona seguiren las industrias y comers, ni eran tampoch molestats els capellans y feligresos qu' á las funcións de la parroquia de Santa María y als aplechs religiosos de Traya y d' altres temples vehins assistían. Per sa part lo Cadir tenía en lo castell son Mihrab (oratori), á jutjar pe 'ls fragments de marbre tro-

bats prop del de Mata-Alarona, en quin marbre ab els adornos *una inscripció árabe* s' hi enllassa. Dit fragment, diu en sas Memorias lo sabi escolapi Reverent Pare Rius, qu' estaba en son poder, y que d' altres per l' istil s' en troban. Parla també de *monedas árabes* de plata y coure, que la mataronina comarca proporciona. D' aquestas n' hem vistas, y de desitjar es se conservi lo notable recort, que de la breu dominació árabe lo P. Rius guardaba.

Breu fou en efecte l' agarena dominació, ja que l' any 799 Lluís lo Piadós, fill de Carlomagno, un gran exercit enviá ab objecte d' establir per medi y en favor dels Franchs la *Marca hispánica*. Reduidas Tarragona y Lleyda, no menys que las poblacions de l' Indigecia y Layetania, fou posada en estat de siti Barcelona; dos anys los agarens s' hi defensaren; sols per fam á l' estiu de 801 se rendiren. Foragitats ab llur capitossa Omar, lo rey Lluís lo Piados en persona entrá victoriós á la vehina capital, essenthi rebut per lo bisbe Guillém á la Catedral, hont ab gran pompa gracias al Altissim se dongueren. Ans de tornarsen lo piadós rey hi fundá l' esglesia de Sant Just y Pastor y la capella de Sant Sadurní. Visitá, además, las san-

tas reliquias de Castrum Octavianum, quin monastir millorá, seguint las instruccións de son pare, qu' als cenobis consideraba com *Guaytas principals* de la civilisació, del ver progrés y llibertat cristiana del poble. Atesa la gran devoció y beneficis de Carlomagno y son fill á dit monastir, qu' estaba baix los auspicis y advocació del Apóstol de Layetania, *algunas reliquias* de Sant Cugat los agrahits monjos al rey Lluís li confiaren. Com gran tresor ne feu present al emperador son pare, y sempre més la dinastía carlovingia protegí ab nous diplomas aquell gloriós Sepulcre de las Santas heroinas Juliana y Symphroniana. Ans de tornarsen Lluís lo piadós, mudá lo nom de la regió Layetana (que lo Mestre de las Santas había convertit al cristianisme y lo rey Lluís reconquistat pe 'ls cristians) en *complat de Barcelona*, cuals límits (segons la mellor documentació) foren: «desde Serrateix á Moyá, d' allí del poble de la Guardia de Montserrat al castell de Fels, donant la volta per la riera del mar desde 'l mitjdía al orient *fins al castell de Cabra, damunt de l' antiga Iluro, que després fou Civitas Fracta, avuy Mataró.*» (Compendi de la Crónica de Pujades página 211).

XI

Alarona, per las Santas protegida, renaix de sas propias cendras

Ab més bons auspicis, imposible sembla pogués començar Alarona lo segle IX. Ab tot, tan adversas circunstancias concorreguéren, que no 's pot menys de senyalar aquella y la següent centuria com las més calamitosas per la costa de llevant. Tantas las calamitats foren, que aquesta regió, la més rica y abundosa de la Gocia, continuat jardí, acariciat per las onas, qu' unía Tossa ab Barcelona per medi de vil-las, hortas, vinyas y fruyterars, presidit tot per las populosas Blanda, Alarona y Betulo; aná decayent de tal manera, que 's convertí en un vast areny, en erma terra may conruada, pilots de runa sas vil-las, muts cementiris sas ciutats. Sort, gran sort que l' Esglesia per medi dels *Guaytas de la civilisació cristiana* lo colp mortal deturaba, sort per Alaro-

na que la memoria de sas heroinas Martres may deixá de protegir á llurs compatricis que, tot suvint, desde la mort de Carlomagno (814), veyan infestada sa platja per lo més insaciable y constant enemich, l' esglay dels més forts realmes d' Europa, los reys del mar, coneguts per Magioges ó Normands. Emuls d' ells foren els corsaris de Berbería, immensos los danys qu' uns y altres ocasionaren. Si devant de llurs baixells tremolaban, s' inclinaban y queyan las més opulentas ciutats ¿qué había de succehir á las modestas d' aquest litoral?

Pochs anys bastaren pera que Alarona se trobés en plena decadencia, sovint sos habitants, sorpresos y esglayats, fugir debían als boscos vehins, y desd' ells á poblats del interior, que compadescuts els auxiliaban. De retorn á la ciutat, sempre nous incendis y depredacions, sens treva tot cap al pedregám.

No fou aquet l' únich inesperat infortuni. La reconquista de Catalunya pe 'ls Franchs y pera 'ls Franchs no meresqué 'l general beneplácit dels indígenas, als qui l' esperit d' independencia feya aborrir tot jou extranger. Grans conflictes pera aqueix motiu sobrevingueren, quand lo ceptre de

Carlomagno passá á la débil ma de sos successors; essent lo de més trascendencia l' ocasionat per lo noble wisigoth Aizón en 726. Unit á molts descontents se rebel-lá contra 'ls Franchs y, nou compte D. Juliá, las portas de la patria obrí als agarens. No 's feren esperar. Segona volta conduhidas pe 'l traydor inundaren las cábilas los comptats de Barcelona y d' Ausa; diarias devastacions despoblaban la costa, lo Vallés y, l' alta montanya, ahont cercaban los de la Costa refugi. Allá 's presentá l' enemich, y allá permanesqué fins que 'l primer sobirá independent *Jofre lo Pilós*, després de una batalla decisiva en los camps d' Estamariu, prop de la Covadonga catalana, los allunya de las fertils valls del Ter y del Fraser, reconquistá Catalunya la vella, y, agrahit als favors de 'l Altíssim, restaurá y dotá los dos monastirs wisigoths de ditas valls, Sant Juan y Santa María de Ripoll, oferint al primer (de religiosas) sa filla Emma, y al segón son primogénit Rodolf.

Q¡uant providencial fou per Catalunya la proclamació per primer soberá independent, del inmortal Jofre lo Pilós! Expulsats de nou los agarens, com fenix renaixía de sas ruinas nostra

patria, la regeneració y la prosperitat per tot arreu s' extenían, gracias als monastirs, just es confesarho. Si en tecóm s' hi creyan necessaris, no trigaba la sol-licitut dels comptes y bisbes á remediarho. ¿Se cregué, per exemple, que la segona irrupció dels agarens, unida á las piraterias dels magioges y africans oportuna feyan la presencia dels benemérits cenobitas á la regió d' Alarona? Donchs lo monastir de Sant Cugat establí en Sant Pere de Clará un priorat seú, ab alodis y capellas (dintre d' Alarona mateix) pera remey temporal y espiritual dels que, perjudicats per las calamitats de l' época, en los sants y sabis monjos remey cercaban, y trobaban. ¡Quant natural es que aquells religiosos animessin y consol infundissen ab lo recort de las Santas compatricias, qu' ab tanta sol-licitut en Castrum Octavianum custodiaban! Recordarían llur martiri, constancia en los treballs, heroisme fins á la mort y, ab l' esperança de remey, termenarían ab son poeta predilecte Virgili: *O passi graviora, dabit Deus his quoque finem!...*

Molt aquets consols als Alaronesos calian en aquella época en que aproximantse la ruina (si be no duradera) de llur ciutat, pareixía que 'ls

mateixos elements de la natura se 'ls rebel-laban ab sequerías, fam, peste y tota mena d' adversitats. Tan grans eran los perjudicis desde 826 suferts, que lo gobern paternal dels comptes independents, no obstant llur zel y previssió, no podían reseixir á deturarlos, gracias si no s' agravessin, con desgraciadament succehí. Un segle just cumplía que Jofre lo Pilós había proclamat l' independencia de la nació catalana, quant Almançor, ambicionant subjectar decissivament tota la península, se dirigí á nostre litoral. Borrell II, preveyent l' intenció, va reunir en lo pla de Barcelona tota la gent d' armas de son comptat. Ab formidable exércit arribat Almançor, sitiá Barcelona y, una volta assaltada la saqueijá, l' incendiá, declará captius á sos habitans y, no saciat son odi 's proposá fer desapareixer las poblacions y refugis dels que á Borrell II auxiliaren. Res quedá en peu en la Costa de llevant. Encara avuy á Ocata, á certa profunditat, se descubreixen los vestigis d' aquella imponderable desolació. Cadávres cremats demunt dels mosáichs, en cuals dibuixos l' acció del foch apareix en extesas tacas, obras d' art fetas mil trossos, objectes metálichs xafats y

abonyegats, cerámica triturada; tot demostra lo que degué succehir en la vehina Alarona, quins habitants, com los barcelonins, á Córdoba conduits foren.

Igual trágica sort va escométrer als monastirs, y may com á las horas se posá de manifest la previsió y sol-licitut dels benedictins en salvar las santas reliquias á n' ells confiadas. Després de desarlas junt ab los códices, imatjes y retaules més preciosos y, d' enviar ab lo secret lluny del cenobi al venerable monjo Othó, la comunitat presidida per l' abat Joan esperá en peu á l' enemich, confiant tal volta véncer ab llur mansuetut ó mourer á compasió aquellas fúrias, d' odi africá inebriadas. Ah! lo cor noble no sab témer baixesas! Arribats los cruels satel-lits de Almançor, com llops faménchs se tiraren damunt d' aquells anyells; decapitat fou l' abat Joan, decapitats los cinch sacerdots *Sindered*, *Altimira*, *Giscafred*, *Galindo y Farriol* ab lo diacre *Gadamari* ab cinch Germans més. Luego, tot lo que á la ma 'ls vingué, ho saquejaren y destrossaren; mes lo millor estaba salvat, servint al sepulcre dels martres de purpúrea catifa la sanch innocenta dels que sagellaren

la fidelitat qu' á las santas reliquias guardaban! ab lo sacrifici de la propia vida!

Aytal fou lo fi simultani d' Alarona y del monastir, Sepulcre de las SANTAS. No tardarán en renaixer ab nou explendor, que las SANTAS, ab son ínclit Mestre, l' idea cristiana representan y, per Almançors qu' espavordeixin, l' idea jamay mor. ¡Jamay! Figurémnos á las Santas Verges y Martres, com Sols resplandentas, enlayradas en mitg de la arrunada Alarona. Los pares y mares els hi deyan: *A vosaltres tornám, purissims exemplars de nostras fillas.* Las fillas: *A vosaltres tornám, miralls de nostra vida.* Los joves: *A vosaltres tornám, ideal d' angélicas donsellas.* Los vells: *A vosaltres tornám, gloriosos records d' Iluro ¡en temps millor!* Y tots al entorn d' ellas tornaren, y ab la benedicció de las dos Santas Verges y Martres, la ciutat reconstituida en breu quedá.

XII

Exaltació en Castrum Octavianum de las salvadas reliquias de las Santas

—

Expel-lits els agarens, se presentá lo venerable Othó al profanat monastir de Sant Cugat, y, ab activitat admirable, hi congregá de nou monjos, que per Abat l' elegiren. Era Othó, ja abans de la algara d' Almançor, paborde ó prepósit del Vallés, y pera assegurar avans de tot lo pervindre del cenobi marchá á Alemania y del rey Lotari, ab qui 's personá, va conseguir la confirmació de totas las propietats del cenobi, entre las que menciona 'l real diploma á Sant Martí d' Argentona, aixis sens dupte anomenat per la riera d' aquest nom, que passa per la part inferior del alodi, ahont s' enlayra á dalt de tot l' esglesia que encara te Sant Martí per advocat:

Tan antiga y tan vella,
Abans que Mataró fos.

A principis del segle XI fou també elegít l' abat Othó bisbe de Girona, y ab gran sabiduría y prudencia lo cenobi y la diócesis governá. Morí lo 21 de Juny de 1010, de las feridas rebudas en la batalla d' Acbatalbacar, pe 'ls catalans guanyada prop de Córdoba, y á la tomba per lo mateix motiu l' acompanyaren Aeci, bisbe de Barcelona, Arnulf, bisbe de Vich y lo Compte d' Urgell Armengol, per sobrenóm lo Cordobés. Axís morí també gloriosament á mans dels moros, l' únich monjo que per trobarse en sa pabordía, dels sicaris de sos sabis y religiosos companys s' había en 986 lliurat.

Unitard, successor d' Othó en l' abadía, perfeccioná molt l' esglesia, en la que l' altar major ostentaba *l' antich retaule de Sant Cugat* y las Santas d' Iluro. Edificá, ademés, Unitard lo claustre, lo capitol, lo Col-legi dels monjos y altres suntuosas obras que, sens interrupció continuadas, convertiren lo cenobí en un dels millors de Catalunya.

Ab tot, lo que mes atreya la sollicitut dels cenobitas, era l' exaltació de las sagradas reliquias, salvadas per la previsió de las víctimas d' Almançor, ans de la profanació del monastir. Res-

pecte de las SANTAS, se va escriurer llavors lo Leccionari, que en 1419 calificá ab rahó Boades de gran antigüetat, en lo que feren los benedictins constar la patria y principals gestas de las mártres deixeples del gran Apóstol, baix quina advocació lo cenobi octaviá estaba. Ademés y ab motiu de la visita en 1079 de l' Abat de Ripoll (lo francés Bernat, del celebérrim monastir de Sant Victor de Marsella) cregué l' Abat Andreu Ricolf arribada l' hora de que s' anomenés ab lo propi nom de *Sant Cugat* son cos escapsat, y cesés de dirsen lo *martre ocult*. Provenía tal volta aquest sobrenóm, de que habent entregat los monjos la testa del Sant al rey Lluís lo Piadós, adoptaren, endevant, per indicar lo *tronch* del cos, la frase ab que son predilecte poeta Virgili califícá al rey Priám, després que la testa li fou dallada: *Stat sine nomine corpus*, y, una cosa anónima, va sens dir qu' es naturalment oculta. Tan més convenía declarar que la major part de las reliquias del Sant en Castrum Octavianum perseveraban, en quant alguns autors, prenent la part per lo tot, afirmaban erróneament que 'l cos del gloriós martre estaba á París. Cessá donchs lo sobrenom de *martre ocult*, aprofitantse

Riculf per acordarho ab l' abad de Ripoll y tota sa comunitat, d' unas providencials circunstancias, que llargament en son obra exposa lo P. Domenech (Abril 29, pág. mihi 74). Aqueix mateix autor, en confirmació del acort, y per desvaneixer completament l' error del que tal volta participaba lo marsellés Bernat en lo segle XI, cita un Auto (preferible diu lo P. Domenech á totas las Historias humanas) l' Auto de la traslació del sagrat cos de Sant Sever á la Catedral de Barcelona, á instancia del rey D. Martí (1405). Traduhím: «*En l' altar major de dita esglesia*, LA DE SANT CUGAT, *va esser oberta una gran caixa d' argent, que contenía á dintre dos caixas, una de fusta y altre teixida de vimens, y en la de fusta estaban dos cossos*, LO DE SANT CUGAT *y lo del mencionat Sant Sever, separat del anterior per una tela encerada de lli*».

Notis que las reliquias de Sant Sever, fins al any 1227 no estigueren ab las de Sant Cugat, sinó en la parroquia de Sant Pere d' Octaviá, y que las de las SANTAS JULIANA Y SYMPHRONIANA, tampoch eran en 1772 en la caixa de vimens, sinó en dos urnas, de las que ne va extraurer lo molt Iltre. Abat D. Fr. Bonaventura Gayolá y de Vilossa

part de las insignes relíquias, que depositadas en una urna de forma piramidal, de fusta daurada; foren en dit any ab gran pompa á Mataró trasladadas.

De totas maneras, aquets diferents arreglos proban la sol·licitut y vigilancia dels sabis benedictins per los tresors dels Sants á n' ells confiats; ni cal duptar que quand prop de cent anys després de la profanació del monastir, se determiná deixar la denominació de *martre ocult*, també foren las reliquias de las Santas (durant la profanació amagadas) escrupulosament subjectadas á respectuosa visura y exámen, y ab los propis noms, patria y any del martiri rotuladas. Llavors s' escrigueren los pergamins de las Santas Juliana y Symphroniana, anomenantlas, com en totas las escripturas del segle XI s' estilaba, d' *Alarona ó ciutat treta*, (d' hont *Alaronenses*, com de *Barcinone Barcinonenses)* noms vigents desde 'l segle VI fins á las derrerías del segle XI. Després, per los motius allegats en lo n.° I; al nom Alarona s' hi anteposá *Mata*, d' hont resultá Mata-Alarona, convertit ja en lo segle XII en Matarone, Matarón, Mataró. Ni una sola vegada, del segle XI endevant, se troban en

cap escriptura *sols* lo nom propi de la ciutat *Alarona*, ni l' de *Mata designant lo castell*, sinó units, indicatius de *castellciutat*, en dita paraula composta Mataró.

Això ben sentat, indiscutible y evident; succehí que trobant los monjos del segle XVI alguns mots del pergami de las Santas, que ab dificultat se podían lleigir, repetiren *lo que ells mateixos confessan que feren ab lo pergamí de Sant Sever* (P. Doménech) ço es, lo sustituiren per la copia qu' ells ne traguéren. Are be, en lo segle XVI (del que no es anterior la lletra de la copia, segons lo reputat antiquari Pascual) s' había fet general l' opinió (gracias als incorrectes códices de Plini) que Mataró s' había dit antiguament *Beturo*, com Badalona *Betulo*. Aquest error, autorisat per la falsa cronicota de Liberat y per lo mateix Pujades en sa crónica, no menys que per ignorarse que en lo segle XI Mataró s' anomenaba *Alarona seu civitas fracta;* fen que lo monjo, autor de la copia, per comptes d' *Alaronenses*, ab la prevenció que tenía en favor de *Beturo*, cregué que la primera A (atesa sa forma en l' original) era una B y E, enllasadas com en l' escriptura lleonina s' usaba; va llegir

també *tu* per *la* y, convençut d' estar en lo sólit, escrigué *Beturonenses*. ¿Qui no haguera escrit igual, dominat per la prevenció del fals *Beturo*, y sens los antecedents exposats?

Hora es ja d' esmenar l' error, sobre 'l que tan y tan s' ha escrit; error que no poch perjudica al mellor document relatiu á la patria de las SANTAS. Per això ens hi hem detingut més de lo que 'l carácter d' aquest opúscul permet, disposats á desvaneixer ab irrefutables arguments tota dificultat, si alguna ens en presentan els que tenen per lema: *Qui més hi sab, que més hi digui*. Els esperém, més ben dit, pera que brilli ab tot son antich resplendor lo nom de la patria de las SANTAS; els desitjém.

XIII

Lo Castell de Mata-Alarona

—

Quand un bell ideal presideix los destins d' una societat; per infortunis que l' aclaparin, no es pas la mort lo terme d' ella, ans una vida tal volta millor, que la amarga experiencia per-

fecciona. Exposat queda, si be d' una manera figurada, á la fi del n.º XII, lo bell ideal dels Alaronesos. En mut cementiri verament convertí llur ciutat l' hagib Almançor; mes, á poch d' esser sas cábilas allunyadas, de totas bandas á las extinctas llars las familias amatentas hi acudiren. ¡Tan dols y atractiu es l' amor de la Patria! *Res en ella*, hem dit, *en peu quedaba*; tal volta exceptuar convindría ó, per lo menys, atenuar la destrucció de la parroquial de Santa Maria y altres temples de la comarca. Els agarens, més que perseguir lo cristianisme, avassallar pretenían als cristians; á Córdoba mateix los fiels llur bisbe, esglesia y escolas tenían; á Barcelona no fou la catedral profanada; á Castrum Octavianum, n' obstant l' assessinat dels monjos, poch detriment lo cenobi sufri, al contrari, deu anys després, tan millorat era, que ab motiu de la festa de Sant Cugat y de las Santas, allá 's trobaban D. Ramón y D.ª Ermesindis, comptes y marquesos de Barcelona, acompanyats del compte Armengol d'Urgell, germá de D. Ramón; del bisbe Aeci de Barcelona y d' altres magnats. Estaban á las horas los comptes marquesos al ple de la juventut, brillant per son talent y extraordinaria

hermosura D.ª Ermesindis, l' esposa de D. Ramón: *venustissima, magnificeque nominanda*. Es la mateixa que trenta anys desprès, ab son fill Berenguer lo corbo, en una escriptura (á la página 38 citada) parlant dels límits d' Alarona fa menció de la esglesia de *Sant Cugat de Traya* y de la riera de Cirera que passaba devant de la parroquial de *Santa Maria;* lo que revela que cap casa ni carrer hi había entre mitg, y que ditas dos esglesias continuaban com ans de l' algara d' Almançor, lo mateix que la de Sant Martí, que 'l diploma de Lotari, dos anys desprès de la destrucció d' Alarona, hábía anomenat.

Trist are es confessar, qu' adhuc qu' intactes las esglesias fossen, molt y molt trigá Alarona á aixecarse de sa ruina. Tan va trigar, que en 1348, es á dir, 362 anys desprès del fatídich 986, encara no arribaba á esser una vileta de cinch centas ánimas. ¿Ho atribuirém al feudalisme? Tot lo dolent fou moda en lo segle XVIII imputarli; pera esser justos cal dar á quiscú lo que li toca. Respecte d' Alarona començá lo feudalisme en lo Castell de Mata, quand encara los corsaris, lluny d' haberse retirat, infestaban cada dia més los poblats d' aquesta costa. Lo límit occiden-

tal del castell de Mata era en 989 la riera de Vatlleix, en 1027 la de Cirera, en 1063 la d' Argentona. Quedaba per lo tant tota la ciutat d' Alarona incorporada en 1063 al *Castrum de Mata*, y es un fet, repetim, autenticat pe 'ls pergamins (alguns dels que, té l' honor d' haberlos posat de manifest, lo distingit y diligent escritor D. Francesch Carreras y Candi, á qui molt deu l' historia medieval d' aquesta comarca) es un fet, que pochs anys després d' haberse unit *Mata* ab *Alarona*, ja no més se pronunciaren aquestos noms aisladament, sinó junts, com indicatius d' un Castell-ciutat. Desde principis del segle XII usan los documents del nom compost *Mataró*, ab que sempre més la ciutat y comarca son conegudas. Exemples: Any 1101. Delmes de Sant Vicens, castell y terras de MATHERONE (es á dir de Matha y Alerone). Any 1104, encomana lo Veguer de Barcelona á Ramón y Dorda de Castellvell lo *Kastrum de* MATHERONE.

No fora are just callar, que molt feren los senyors feudals pera la defensa de la comarca mataronina, y pera impedir los danys y perjudicis dels corsaris; fou aquella la forma de gobern que demanaren las circunstancias y

exigencias de la época; los castells un centre d' unió per tots quants prop d' ells moraban; per ells se verificá lo tránsit de la antiga esclavitut á la del poble y menestrals; impediren las emigracions; infundiren l' amor al terrer y á l' agricultura; constituían segons lo carácter del senyor feudal, un gobern patern, sobre tot si s' inspiraba en las santas máximas de la religió envers los pobres, y 'ls exemples imitaba, que las corporacions religiosas, sens treva, li donaban.

Exposadas las ventatjas, que en son temps lo sistema feudal ofería, cal també imparcialment enumerar los defectes y sas consecuencias, que antipátich y fins odiós arribaren á ferlo á la mataronina comarca. 1.er Era lo feudalisme, per sa naturalesa, absorvent; tots els que s' en fiaban, impedits se trobaban fins en lo més necesari per la vida. Ans lo pa no 's posaba á taula, ja l' había 'l senyor feudal fiscalisat en lo molí, en lo forn y en la fleca. 2on Tot aquell que 's proposaba ferse una casa en los termes del Castell, tans destorbs antes y després se li posaban, que ó s' empobría ó 's veya precisat á véndrela, ni en testament podía llegarla sinó ab certas condicion, al senyor feudal sem-

pre favorables; d' ahont l' antich consell:

En terras de baró
No hi fasses la maysó
y si la hi fas
mira, mira que t' empenedirás.

Axó (apart dels corsaris) explica la llarga despoblació, y 'l perqué cap edifici públich ó privat, digne d' alguna atenció, no 's remunta més enllá del segle XVI á Mataró.

3.er Com generalment los senyor feudals eran forasters, sols estimaban lo castell per lo que els afavoría, y si alguna tradició del país els contrariaba, sinó podían ferla desapareixer, la desfiguraban, com tal volta á Trayá, segóns diguéren, va succehir. Las SANTAS els contrariaban, en gran. Sola sa imatge santa els feya recordar que la vileta del castell, era en temps d' Ellas una ciutat fortificada, y sos moradors *ciutadans romans*, ademés els recordaba qu' eran fillas de *ciutat treta* ó *lliure* del domini feudal. Ab axó sol ne tenían prou y massa dits Senyors pera prescindir de glorificarlas. No se sab que, sisquera una vegada, lo nom de JULIANA Y SYMPHRONIANA invoquessin.

Radicalment contrastaba aquesta conducta ab la seguida en Castrum Oc-

tavianum, ahont, *desde temps immemorial*, se donaba solemne culto á las Santas, com constaba en sos missals, breviaris, rituals, manuscrits, etc. qu' ab tot cuidado examiná y publicá, dedicántloshi vuit números en sas Memorias lo erudit P. Rius, escolapi.

Molt disgustats als mataronins tenía la conducta civil y religiosa, que observaban sos Barons, y no omitiren cap clase de sacrificis pera lliurarse d' una tirania que deixaba estacionaria en la ignorancia, ab culpable retrocés á la ciutat. Acudiren per fi en 1419 al rey Alfons IV lo *Magnánim* qui, penetrat de la rahó dels mataronins, incorporá llur comarca á sa corona, lliurantla del domini feudal. En Sant Cugat del Vallés, sepulcre de las Santas, ahont lo rey se trobaba, firmá lo privilegi que equivalgué, com se va á veurer luego; á firmar lo progrés á que s' enlayrá prompte Mataró.

XIV

Matarò lliure, baix lo patrocini de las Santas

Mentres Alfons IV *lo Magnánim* accedía desde Sant Cugat del Vallés á lliurar del feudalisme á Mataró, lo venerable Rector de Blanes Mossen Bernat Boades, escriptor egrәgi, doctor sumament recomenable per sa ciencia é imparcialitat; estudiaba 'ls documents d' aquella santa Casa, fiel y sol·lícita guardadora desde 'l segle IV de las heroicas martres JULIANA Y SYMPHRONIANA. Per una providencial coincidencia, quand los prohoms de Mataró, ab respectuosíssima Instancia al rey se presentaren, y per cuatre vegadas al principi d' ella repetiren: *Nostra* VILA, *antiguament apel-lada* CIUTAT-TRETA; com si sas immortals compatricias ab aytal record se complaguessen, á mans del sabi investigador posaren l' *antiquíssim Leccionari*, que (segons anotárem)

afeigeix com gloriosíssim comentari de la *antiguament apel-lada* CIUTAT-TRETA: PATRIA DE LAS SANTAS JULIANA Y SYMPHRONIANA.

¡Com s' en gaudirian los prohoms de Mataró d' aquest oportú document, confirmatiu de las tradicions y memorias de llur patria, tan preclaras com del feudalisme poch volgudas! Tan més s' en varen gaudir, en quand fácilment tota la Comunitat benedictina, lo mateix rey ab son lluit acompanyament, tota la noblesa á qui Boades dedicá son llibre (Fets d' Armas y Eclesiastichs de Catalunya, que del *antiquissim Leccionari* fa esment) pogueren comprobar, y comprobaren de segur, una lectura pera Mataró tan honrosa.

Confirmat per lo rey católich Ferrand II lo privilegi dels compatricis de las SANTAS; autorisat ab la firma real en lo sagrat lloch de llur sepultura; recuperadas pe 'ls mataronins las llibertats, si be 'ls hi costaren *«carn y sanch é parts de llurs substancias»;* posada ab tota fe y entusiasme la moderna *Ciutat treta*... del domini feudal, baix lo patrocini de sas immortals martres; se llansá ab tal activitat, intel-ligencia y decisió per la via del progrés, qu' en tots rams sobrepujá, y homes il-lustres en la

marina, agricultura, industria, comers lletras y ciencias, en gran nombre sobresortiren, ahont l' inmovilitat y silenci de la tomba durant lo feudalisme regnat hi había. Tan rápit y gegantí fou lo progrés, que, superficialment examinantho, veritat no sembla; y ho es pla pu. En las celebradas expedicións marítimas, tan en Tunez y Lepanto, com en la persecució y extermini dels piratas de la costa, los mataronins rival no tingueren; en agricultura llur fértil horta, molt aviat com de las millors de Catalunya fou senyalada; llur industria á tal perfecció s' enlayrá, que merescudament á la població lo sobrenom de Manchester catalá vindica; llurs produccions ben conegudas, acreditadas y demanadas á ultramar y al extranger son. ¿Que dir del llarch catálech d' homens en totas carreras, arts y oficis il-lustres? ¿del gran nombre de sacerdots, religiosas y religiosos, tan sabis com exemplars? Molt porían los catálechs aumentarse ab coneguts subjectes plens de vida encara; poetas lloregats en certamens literaris y en teatros Mataró conta, ni émuls faltan als reputats compositors Isern, Blanch y Guanyabens, ni en esculptura á Campeny, ni en pintura á Viladomat que,

si be foraster, fill adoptiu de Mataró mereix se 'l consideri.

Resultats tan admirables atribuirse deuhen, naturalment, á la llibertat, concesions y privilegis ab que inoblidables soberans aragonesos á Mataró y sa comarca atenguéren; mes apresurémnos, per completar la cláusula, á notar que tal llibertat, concessions y privilegis cap lloable progrés impulsat haurían sens lo bell ideal, qu' en las immortals martres iluronesas, adhuc humanament consideradas, se personifica. No solament als católichs, sinó á tot home imparcial, qualsevulla que sia sa opinió política y religiosa, respectuosos ens dirigim al afirmarho. Y no sens probas. ¿Que altre cosa son, en efecte, las Santas sinó 'l resplandor diví de *la bellesa*, de *la veritat* y de *la bondat*, en dos gloriosas verges y martres, que sols ideas puras, generosas y santas excitan, en los altars entronisadas? Hi ha algú en lo mon, encara que una PSIJE infiel sia, que la bellesa, la veritat y la bondat no estimi, que no la cerqui, fins ab deliri, per las ciutats per los temples, més enllá del sepulcre, fins trobarlas ó, per lo menys fins de lluny ovirarlas? Deu es la suma bellesa, la suma veritat, la suma bondat y ¿quí son diví resplan-

dor no amará, si las que en la terra 'l reflecteixen son dos heróicas germanas compatricias, que ab la sanch de las venas la victoria segellaren contra l' imperial tiranía y despotisme, contra la degradanta idolatría, que eclipsarlas hi 'l diví resplandor ab los horrors del martiri en va pretengueren?

Convensuts per aquestas rahons, y per altres molt millors los que á ditxa y gloria tením pertanyer al gremi de la Santa Esglesia Cató'ica, Apostólica, Romana; lluny d' admirarnos, molt just considerém que, agrahits los Mataronins al Patrocini de las Santas compatricias, durant més de quinze segles, y mentres no 'ls hi fou posible possehir las sagradas reliquias; en los aplechs á Trayá y romerías á Sant Cugat del Rech (Barcelona) sobretot á Castrum Octavianum, mostressen l' intens amor que 'ls hi professaban; no cessant, després del feudalisme, (que en certa manera ofegar llur devoció pretenía, pe 'ls motius sobredits) de pregar é instar sens treva, fins qu' en 1772 lograren en part satisfer llurs desitjos. Molt á propósit diu sobre aquet punt lo llorejat poeta, Mestre en Gay saber, lo Dr. Don Therenci Thós y Codina en sas inspiradas coplas de las Santas:

Vostres reliquies sagrades
del Vallés en les planuries
aprop de quinze centuries
Mataró les ha anyorades.
¡Si 'n foren de desitjades!
¡Oh fermesa catalana!

Malhauradas circunstancias, ben conegudas y ja consignadas en l' historia, feren en 1835 imitar, més ben dit superar als vers retrógrades la salvatjada dels assessins del moro Almançor, en 986, contra 'ls monastirs, depositaris de las glorias de Catalunya, guaytas més de mil cinch cents anys de la civilisació europea. Tornadas foren llavors á llur patria las Santas Reliquias de las Martres JULIANA Y SYMPHRONIANA y, excitant llur presencia més y més l' agrahiment envers Ellas, se pot dir que cada any, al 27 de Juliol, la ciutat s' excedeix á si mateixa, y l' afluencia cada volta més numerosa de forasters, proba quant atractiu tenen las festas ab que Mataró solemnisa l' espiritual natalici de sas excelsas Patronas. ¡Preludi aquest entusiasme sia de la celebració del próxim setzé centenari! Si 'l present opúscul á sa major solemnitat pot en mínima part contribuirhi, res més son autor desitja, que tots

quants lo llegeixin ó lleigir lo sentin, puguin ab llurs familias, senyaladament los fills de Mataró, ab la benedicció de Deu, ab tota prosperitat y ditxa, arribat dit centenari, celebrarlo.

FI

INDEX